

რევაზ კაკულია

საბიუჯეტო პოლიტიკა, როგორც სახელმწიფოს თვითრეგულირების საშუალება

ეკონომიკური პოლიტიკა

სახელმწიფო ხელისუფლების მართვისა და რეგულირების ხელოვნება დიდად არის დამოკიდებული მის უნარზე, რომ პირველ რიგში სწორად გამოითვლოს და გამოიყენოს ხარჯებისა და გადასახადების სისტემა. ქვეყნის ხელისუფლებისათვის მთავარია გაარკვიოს განსხვავება არა საშემოსავლო გადასახადსა და გადასახადს შორის, რომელიც ამოიღება სოციალური დაზღვევის პროგრამის შესაბამისად, არამედ უმთავრესია მათი ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრა. ეს კი მიღწეული უნდა იქნეს საერთოდ ცნობილი კატეგორიების მოშველიებით. ასეთი კატეგორიაა: შიდა ეროვნული პროდუქტი, რომელთანაც ამა თუ იმ გადასახადის, ან მთლიანად საგადასახადო შემოსავლების პროცენტული შეფარდება საშუალებას იძლევა განისაზღვროს საერთოდ სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკისა და თვით არსებული ეკონომიკური სისტემის ეფექტიანობის დონე.

გადასახადების მოცულობა შიდა ეროვნული პროდუქტის მოცულობასთან პროცენტობით შეადგენს: იაპონიაში – 20-22%, საბერძნეთში – 22-24%, ავსტრალიაში – 30%, აშშ-ში – 30%, იტალიაში – 33-34%, კანადაში – 35%, გერმანიაში – 35-36%, საფრანგეთში – 35-37%; დიდ ბრიტანეთში – 35-37%, ბელგიაში – 38-39%, ნორვეგიაში – 40-42%, შვეიცარიაში – 43-45%, ნიდერლანდებში – 45%, საქართველოში ეს თანაფარდობა 13-14%-ს არ აღემატება.

სახელმწიფო მშენებლობის პროცესში ყოველთვის, ყველა ეპოქაში მთავარი იყო ხელისუფლების ფისკალური პოლიტიკა, რომლის ორი ძირითადი ინსტრუმენტი გადასახადები და სახელმწიფო ხარჯები მიმართული იყო ქვეყნის მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების სამართავად. გადასახადები და ხარჯები გავლენას ახდენს კერძო პირებისა და კორპორაციების შემოსავლებზე.

საბაზრო ეკონომიკა როგორც მთლიანობაში, ისე განსაკუთრებით გარდამავალ პერიოდში, ქვეყნის დამოუკიდებლობა და სუვერენიტეტი სისხლხორცეულად მოითხოვს სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის პროგრამების განხორციელებასა და საზოგადოების ფინანსური რესურსების განაწილება-გადანაწილების ფუნქციის სრულად ამოქმედებას.

საკუთრების მრავალფეროვნებაზე აგებული ეკონომიკური სისტემა, ე.ი. საბაზრო ეკონომიკა ობიექტურად უზრუნველყოფს საზოგადოებრივი კეთილდღეობის შესაძლებლობათა ოპტიმალურ განაწილებას. სახელმწიფომ უნდა მიაღწიოს ეროვნული თავდაცვის, შინაგანი უსაფრთხოების (პოლიციის) და სხვა საზოგადოებისათვის აუცილებელი ღონისძიებების დაფინანსებას. რესურსების ფინანსური მობილიზაციის

მიზნით რეგულარულად მიმართავს სახელმწიფო საშემოსავლო წყაროების ოპტიმალური შერჩევის მექანიზმს.

თანამედროვე მსოფლიოში ძალიან მცირეა იმ ქვეყნების რიცხვი, სადაც განაწილების საბაზრო სისტემებით წარმოებს სიმდიდრის მნიშვნელოვანი ნაწილის გადანაწილება, მაგრამ ასეთი ქვეყნებიც მოითხოვენ მრავალნაირი განაწილებითი ღონისძიებების განხორციელებას, რომლებითაც მიმდინარეობს შემოსავლისა და სიმდიდრის თანაბარი და სამართლიანი გადანაწილება.

გადანაწილების განხორციელების მხოლოდ ორი გზა არსებობს: გადასახადებით და სახელმწიფო პროგრამებით. ამ მიზანს ემსახურება პროგრესული საშემოსავლო გადასახადები და გადასახადები საკუთრებაზე, რომლითაც გაითვალისწინება მდიდრებისათვის უფრო მაღალი საგადასახადო განაკვეთები, აგრეთვე არაპირდაპირი გადასახადები ფუფუნების საგნებზე. ის საქონელი, რომელსაც მოიხმარს მოსახლეობის ნაკლებ შემოსავლიანი ნაწილი, სახელმწიფოთა მიერ სუბსიდირებულია ან უკიდურეს შემთხვევებში იბეგრება დაბალი განაკვეთებით.

გადანაწილება შეიძლება განვიხილოთ, როგორც „სოციალური დაზღვევის“ განსაზღვრული ფორმა.

ჩვენი ქვეყნის სინამდვილეში მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს, რომ გადანაწილებას უკუდამოკიდებულება გააჩნია ეფექტიანობასთან. თითქმის სახელმწიფოს ყველა გადანაწილებითი ღონისძიება ამცირებს დანტერესებასა და ეფექტიანობას, რასაც დამზღვევა ენაზე მორალური რისკის პრობლემას უწოდებენ. პროგრესული საშემოსავლო გადასახადი სპობს შრომისადმი სტიმულებს. თანაც ფუფუნების საგნებზე მოთხოვნა ხშირად ელასტიკურია. ამიტომ შეიძლება დავასკვნათ, რომ გადანაწილებას თავისი საზღვრები გააჩნია, წინააღმდეგ შემთხვევაში საბაზრო ეკონომიკა ვერ შეძლებს ეფექტიანად შეასრულოს თავისი გადანაწილებითი ფუნქცია.

ამრიგად, საქართველოს საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლა და საბაზრო ურთიერთობების განვითარება მოითხოვს ეკონომიკური თეორიის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილის ფინანსების ზოგადი თეორიისა და საერთოდ, ფინანსური მეცნიერების ფორსირებულ კვლევა-ძიებას, რომლისთვისაც ფართოდ უნდა გამოვიყენოთ დასავლეთის ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების მეცნიერების მიერ ამ სფეროში მიღწეული წარმატებები; იმ განვითარებადი

ქვეყნების მიერ ფინანსების მეცნიერებისა და საფინანსო პოლიტიკაში დაგროვილი გამოცდილება, რომლებიც ჩვენზე ადრე დაადგინეს საბაზრო ეკონომიკის გზას. საერთაშორისო საფინანსო და ეკონომიკური ორგანიზაციების მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდის გამოკვლევები და გამოცდილებანი და ისინი მივუსადაგოთ ჩვენს ეკონომიკური და სოციალური განვითარების თანამედროვე დონეს. ამ მხრით ნაკლებად სასარგებლო და გამოსაყენებელია ყოფილი სსრ კავშირის გაყალბებული ფინანსური მეცნიერება და თანამედროვე რუსეთის ფინანსების ზოგადი თეორიის მეცნიერული დებულებები და დასკვნები.

ნებისმიერი ქვეყნის ხელისუფლებამ თავის თავს უნდა დაუსვას კითხვა: არსებული ან საპროგნოზო გადასახადებიდან რომელი უნდა აირჩიოს საკუთარი საჭიროების დასაფინანსებლად? პირველ კრიტერიუმად უნდა მივიჩნიოთ სამართლიანობა ან თანასწორობა, მეორე კრიტერიუმად კი სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლებისა და ხარჯების დაგეგმვის უმნიშვნელოვანესი საკითხი – სახელმწიფოს ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფა.

ვიხილავთ რა, მსოფლიო მეურნეობის ფინანსური რესურსების გადანაწილების ფენომენს, იგი, საბოლოო ჯამში, მიგვიყვანს შემდეგ დასკვნამდე: იმ ქვეყნების ეროვნული მეურნეობების კეთილდღეობა, რომლებიც არ შედიან განვითარებული ქვეყნების ჯგუფში, ოცდამეერთე საუკუნის გარიჟრაჟზე პირდაპირ დამოკიდებულია საზოგადოების ძალისხმევაზე. საბოლოო ჯამში, სახელმწიფო ხელისუფლებამ უნდა დაიცვას საკუთარი ეროვნული მეურნეობა ვირტუალური ფინანსების შემოსავლების გადანაწილებისაგან. სწორედ ეს წარმოადგენს სახელმწიფოს ეკონომიკური უსაფრთხოების მთავარ მიზანს. ამასთან, სხვა რამეც ნათელია: თუ ფირმა ან კომპანია ბიზნესის ინტერნაციონალიზაციასა და გლობალიზაციაში არ მონაწილეობს, სახელმწიფოს ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფა შეუძლებელი გახდება. ამ პრობლემის გადაწყვეტა – თანამედროვე ეკონომიკური მეცნიერების ამოცანაა.

როგორც წესი, ნებისმიერი ქვეყნის ფისკალური პოლიტიკის მიზანია სახელმწიფო ხარჯებისა და გადასახადების რეგულირება, პროდუქციის გამოშვებისა და დასაქმების ციკლური რყევების აღმოფხვრა, ფასების დონის სტაბილიზაცია და ეკონომიკური ზრდის სტიმულირება. მაგალითად, აშშ-ში 1946 წელს და შემდეგში, 1978 წელს ჰემფრი-პოკინსის შემოღებული კანონები დასაქმების შესახებ ფედერალურ მთავრობას აკისრებდა პასუხისმგებლობას სრული დასაქმების უზრუნველსაყოფად მონეტარული და ფისკალური პოლიტიკის გამოყენების გზით. თვალში საცემია ის ფაქტი, რომ დასაქმების თაობაზე ქვეყანაში მთელი ნახევარი საუკუნის მანძილზე ორჯერ მიიღეს კანონი და ამ კანონებში კომპლექსურად არის

განხილული ქვეყნის მთავარი მიზნების: სრული დასაქმების, ეკონომიკური ზრდისა და ინფლაციის დაბალი ტემპების უზრუნველყოფა მონეტარული და ფისკალური პოლიტიკის განხორციელებით. ქვეყანაში ყველამ იცის, დაწყებული პრეზიდენტიდან დამთავრებული რიგით ამერიკელამდე, რომ ეს ამოცანა განსაკუთრებით რთულია მრავალი მიზეზის გამო, რომელთა შორის ერთ-ერთი პრიორიტეტულია ის, რომ სახელმწიფო სახსრები იხარჯება დიდძალი პროგრამის განსახორციელებლად და არა მარტო ეკონომიკის სტაბილიზაციისა და ეკონომიკური ზრდის უზრუნველსაყოფად. მაგალითად, ეროვნული თავდაცვის განმტკიცება, სოციალური უზრუნველყოფის პროგრამები, განათლებისა და კულტურის განვითარება გზებისა და ხიდების მშენებლობა, გარემოს დაცვა ფუნდამენტური მეცნიერების განვითარება და მრავალი სხვა.

ფისკალურ პოლიტიკას თავისი ინსტრუმენტები გააჩნია, რომელთაგან აღსანიშნავია: სხვადასხვა სახის გადასახადების მანიპულირება, საგადასახადო განაკვეთების ან აკორდული გადასახადების ცვლილებებით. გარდა ამისა, ფისკალური პოლიტიკის ინსტრუმენტებს მიეკუთვნება ტრანსფერტული გადასახადები და სხვა სახის სახელმწიფო ხარჯები. ფისკალური პოლიტიკის სხვადასხვა ინსტრუმენტი ეკონომიკაზე სხვადასხვაგვარად ზემოქმედებს. მაგალითად, აკორდული გადასახადის გადიდება იწვევს ერთობლივი ხარჯების შემცირებას, მაგრამ არ იწვევს ცვლილებებს მულტიპლიკატორში, მაშინ, როდესაც პირადი საშემოსავლო გადასახადის განაკვეთის ზრდა გამოიწვევს როგორც ერთობლივი ხარჯების, ისე მულტიპლიკატორის შემცირებას. სხვადასხვა სახის გადასახადების შერჩევა (პირადი საშემოსავლო გადასახადი, კორპორაციის გადასახადი ან აქციზი) ზემოქმედების ინსტრუმენტის სახით, სხვადასხვანაირ გავლენას ახდენს ეკონომიკაზე, მათ შორის იმ სტიმულებზე, რომლებიც ზემოქმედებს როგორც ეკონომიკურ ზრდაზე, ისე ეკონომიკის ეფექტიანობაზე.

ასევე, მნიშვნელოვანია სახელმწიფო ხარჯების ცალკეული სახეობის შერჩევა იმის გამო, რომ მულტიპლიკატორის ეფექტი, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში შეიძლება სხვადასხვა იყოს. მაგალითად, ხარჯები თავდაცვაზე უზრუნველყოფს მულტიპლიკატორის ნაკლებ სიდიდეს, სახელმწიფო ხარჯების სხვა სახეობებთან შედარებით.

როგორც აღვნიშნეთ, ქვეყნის მაკროეკონომიკურ სტაბილიზაციაზე ცალკეული ფისკალური ინსტრუმენტები სხვადასხვა ეფექტს იძლევა. მაგალითად, სახელმწიფო ხარჯების მატების ექსპანსიონისტური ხასიათის საგადასახადო შემოსავლების დაუბალანსებელი ზრდა პირობებში, იწვევს საპროცენტო განაკვეთის გაზრდასა და კერძო სექტორში ინვესტიციების შემცირებას. თანაც ეს იმ შემთხვევაშია მოსალოდნელი

როცა ადგილი აქვს უმნიშვნელო ეკონომიკურ ზრდას ან დაცემას.

გადასახადების შემცირების გავლენა ზოგჯერ თავისი შედეგებით ემთხვევა სახელმწიფო ხარჯების ზრდას. ამ შემთხვევაში საპროცენტო განაკვეთი გაიზრდება, თანაც მოსალოდნელია კერძო სექტორში ინვესტიციების შემცირება. თუმცა, სამომხმარებლო ხარჯებზე გადასახადების შემცირების გავლენა უფრო ხელშეწყობს იქნება. საგადასახადო დაბეგვრის განაკვეთის შემცირება გამოიწვევს მულტიპლიკატორის ზრდას და ერთობლივი მოთხოვნის გადიდებაზე ზემოქმედებას. ამასთან, გადასახადების შემცირებამ შეიძლება გააძლიეროს ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებისა და ერთეულ პროდუქტზე წარმოების დანახარჯების შემცირების სტიმულები.

საქართველოს ფისკალური სისტემა, როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფოს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ინსტიტუტი, მხოლოდ ათ წელს ითვლის და ამ მოკლე ხანში მნიშვნელოვანი სასიკეთო ცვლილებები განიცადა, კერძოდ: ჩამოყალიბდა საგადასახადო კანონმდებლობა, დაიხვეწა ბიუჯეტის შედგენის, განხილვა-დამტკიცების და შესრულების კონტროლის მექანიზმი.

ამასთან, პერმანენტული, სტრუქტურული და საბიუჯეტო კრიზისისა და რეალური ფინანსური რესურსების მწვავე დეფიციტის პირობებში მთავრობა ვერ ახერხებს დასახული ფისკალური მიზნების მიღწევას, რასაც გარკვეულწილად ხელს უშლის; ერთი მხრივ, კანონმდებლობის არასრულყოფილება და, მეორე მხრივ, არსებული კანონმდებლობის შესრულებაში დაშვებული შეცდომები და დანაშაულებრივი ქმედებები.

ნებისმიერი სამეურნეო სისტემის უმნიშვნელოვანესი საკითხებია შემოსავლების წარმოება, განაწილება და გადანაწილება, მათი მითვისება. ეს საკითხი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ეკონომიკური სისტემებისათვის, იქნება ეს ცენტრალიზებულ-გეგმიანი თუ საბაზრო ურთიერთობებზე აგებული სისტემა.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ყოველთვის წარმოების მიზანია შემოსავალი. ამასთან, ნებისმიერი ამონაგები – შემოსავალია. კაპიტალიც შემოსავალია, თანაც შემოსავლის შესაძლებლობა. მოგება – რეალიზებული შემოსავალია, მისი ნამატია. მოგება შემოსავალია კაპიტალზე და სწორედ კაპიტალის შემოსავალია მისი მთავარი მიზანი. ჩვენ გვინდა თუ არ გვინდა, უნდა ვაღიაროთ, რომ მოგების გარეშე არ არის კაპიტალი, არ არის ეკონომიკა.

თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკაში იწარმოება მრავალნაირი შემოსავლები: კაპიტალის დანახარჯების დაფარვისა და შრომითი შემოსავლები, სამეწარმეო შემოსავალი, სესხის სარგებელი, სავაჭრო მოგება, რენტა, დაქირავებული მუშაკების ხელფასი, შემოსავლები პირადი და საოჯახო შრომისაგან. ყველა ეს შემოსავალი მიეკუთვნება უშუალოდ მეურნეობრიობიდან მი-

ღებულ შემოსავლებს. მაგრამ არის შემოსავლები, რომლებიც მიიღება არასამეურნეო მომსახურების გაწევისაგან – თვით მეურნეობის, საზოგადოებისა და ადამიანის მიერ. ასეთი შემოსავლები ჯილდოს სახით წარმოგვიდგება. არსებობს აგრეთვე შემოსავლები, რომლებიც დაკავშირებულია ამა თუ იმ სასარგებლო საზოგადოებრივი ფუნქციების შესრულებასთან და რომლებიც ლეზულობს შრომის, ან მომსახურების საფასურის სახეს. არსებობს სოციალური შემოსავლებიც. დაბოლოს, არსებობს შემოსავლები (არც თუ ისე უმნიშვნელო), რომლის წარმოშობის წყაროებზე საზოგადოებაში არ საუბრობენ – უკანონო (ფარული) შემოსავლები.

საზოგადოებაში შემოსავლები წარმოშობის მიხედვით ძირითადად ორი სახისაა – უშუალო და არაპირდაპირი, ე.ი. შემოსავლები, რომელიც იქმნება უშუალოდ მეურნეობრიობის პროცესში და შემოსავლები, რომელიც წარმოიქმნება არაპირდაპირი გზით – პირდაპირი შემოსავლების გარდაქმნით, ე.ი. შემოსავალი შემოსავლებიდან. საზოგადოებაში ყოველთვის მოქმედებს შემოსავლების განაწილებისა და გადანაწილების მექანიზმი, რომელშიც ღირსეული ადგილი სახელმწიფოს უკავია. „ბაზრის „უხილავი ხელი“ რესურსებს ეფექტიანად ანაწილებს, მაგრამ ვერ იძლევა მიღებული შედეგების სამართლიანობის გარანტიას. ამიტომ მრავალი, მაგრამ არა ყველა, „ეკონომისტი თვლის, რომ მთავრობამ, მეტი წონასწორობის მისაღწევად, შემოსავლები უნდა გადაანაწილოს. თუმცა, როდესაც მთავრობა თავისი პოლიტიკური პროგრამების რეალურ განხორციელებას იწყებს შემოსავლების უფრო თანასწორი განაწილების მისაღწევად, ის ამახინჯებს სტიმულებს, ცვლის ადამიანთა ქცევას და რესურსების გადანაწილების ნაკლებეფექტიანს ხდის“¹.

როგორც წესი, შემოსავლების გადანაწილების სახელმწიფოებრივი მექანიზმიდან წამყვანია საგადასახადო დაბეგვრა. აქედან მიღებული შემოსავლები სახელმწიფოს ნორმალური ფუნქციონირების მთავარი წყაროა და, რამდენად მეცნიერულად დასაბუთებული იქნება თითოეული გადასახადი, მათი განაკვეთები, დიდადა დამოკიდებული სახელმწიფოს სუვერენობა და ოპტიმალური ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფა.

ახლა კი შევხვით ფულად-საკრედიტო პოლიტიკისა და საბიუჯეტო-საგადასახადო პოლიტიკის ურთიერთობათა დიალექტიკას.

ნორმალურად მართვად ნებისმიერ ქვეყანაში ცენტრალური ბანკი მთავრობისაგან დამოუკიდებლად განსაზღვრავს ფულად-საკრედიტო პოლიტიკას საბანკო კრედიტზე სარგებლის განაკვეთების დაწესებით. საბიუჯეტო პოლიტიკას განსაზღვრავს ხელისუფლების საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ორგანოები ცენტრალური ბანკი ცდილობს შეზ-

ღუდოს ფულის მიწოდების ზრდა და უზრუნველყოფის ინფლაციის დაბალი ტემპი. სახელმწიფო ხელისუფლება კი, რომელიც საბიუჯეტო პოლიტიკას განაგებს, უმეტესწილად ისეთი საკითხებითაა დაკავებული, როგორცაა: სრული დასაქმება, საკუთარი პოპულარობა, დაბალი გადასახადები და მომავალი არჩევნები².

თუ ოპტიმალური ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა მიმართულია მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის უზრუნველსაყოფად და მისი მიზანია – ეკონომიკური ზრდა, სრული დასაქმება და ინფლაციის დაბალი ტემპები, საბიუჯეტო პოლიტიკის გამტარებელი პირები ამჯობინებენ მინიმალურად ებრძოლონ შესაძლო უმუშევრობას, სახელმწიფო ხარჯების გადიდებას გადასახადების შემცირებასთან შეხამებით და ნაკლებად ზრუნავენ ინფლაციასა და კერძო ინვესტიციებზე. ისინი „დიდ საბიუჯეტო დეფიციტს“ ირჩევენ. მეორე მხრივ, ცენტრალური ბანკი ცდილობს ინფლაციის შემცირებას, არ ექვემდებარება პროფკავშირების და მალობირებელი ჯგუფის ზემოქმედებას და „სარგებლის მაღალ განაკვეთებს“ ირჩევენ³.

როგორც წესი, ეროვნული ეკონომიკა აღსავსეა მოვლენათა განუსაზღვრელობით, გაურკვეველობით. საზოგადოების წევრებს, მომხმარებლებს ნათლად აქვს წარმოდგენილი, რომ გაურკვეველობაში არიან შემო-

სავლებისა და საკუთარი დასაქმების მომავლის თაობაზე. საოჯახო მეურნეობები და სამეურნეო სუბიექტები გაურკვეველობასა და განუსაზღვრელობას აწყდებიან არა მარტო შემოსავლების, არამედ ხარჯების საკითხებშიც. „მათი მომავალი შემოსავლები წინასწარ განჭრვეტას არ ექვემდებარება ფასებისა და წარმოების მოცულობათა განუსაზღვრელობის გამო“⁴.

სწორად შერჩეული საბაზრო მექანიზმისა და ბერკეტების პირობებში დაზღვევა, სპეკულაცია და არბიტრაჟი რისკის შერბილებას იწვევენ. „თუმცა სპეკულანტთა და მეარბიტრაჟეთა ქმედებები მიმართულია პირადი მოგების მიღებაზე, მაგრამ მთელი ეკონომიკის მასშტაბით მათი ძალისხევა ფასების გათანაბრებას იწვევს დროსა და სივრცეში. საბაზრო წონასწორობის პარამეტრებია ნულოვანი მოგები შედეგები, რომლის დროსაც გაწონასწორდება ზღვრული ხარჯები და ზღვრული სარგებლიანობა სხვადასხვა რეგიონში, პერიოდებსა და განუსაზღვრელობის სიტუაციებში. ხარისხი, რომლითაც სპეკულანტები ფასებისა და მოხმარების არასტაბილურობას მოფხვრიან, „უხილავი ხელის“ მექანიზმში მონაწილეობას ასახავს, რომელიც საქონლის რეალოკაციის საზოგადოებრივად სასარგებლო ფუნქციას ასრულებს. „ცუდი დროიდან“ (როდესაც ფასები დაბალია) „კარგი დროში“ (როდესაც ფასები მაღალია)⁵.

ლიტერატურა და წყაროები:

¹ მენქიუ გ., ეკონომიკის პრინციპები, თბ., 2000, გვ. 563-564.

² სამუელსონი პ.ა., ნორდჰაუსი ვ.დ., ეკონომიკა, ტ. II, თბ., 2000, გვ. 38.

³ იქვე, გვ. 38.

⁴ იქვე, გვ. 41.

⁵ იქვე, გვ. 341-42.